

доц. др Драгомир Сандо
Православни богословски факултет
Катедра за пастирско богословље
Београд

Смисао „лепога“ у хишћанској педагогији

Једно од основних својстава уопште хришћанства и Цркве, а самим тим и хришћанске педагогије јесте естетика или појам лепоте*. Педагог и професор Православног Богословског факултета у Београду др Радмило Вучић је црквену педагогију утемељио на четири основе: науку (као истину), моралност (као доброту), религиозност (као светост) и естетику која поприма изразе лепога и уметничког. „Човек у свом искуственом свету среће се, мање више, са искуством лепог, љупког, трагичног, величанственог... Описујући то на разне начине: речима, сликом, резбарењем, покретима... он ствара уметност“¹. Он доживљава са извесношћу да и Творац искуственог света несумњиво има особине естетскога. Апсолутна лепота је Његова особина. Зато свако Његово дело има исте одлике. У уметности човек се приближава Богу изражавајући особине Његовог дела. Лепота и хармонија, трагично и љупко нису одлике само искуственог света него и апсолутне стварности; оне чине њену суштину, њену срж. Зато уметност духовно уздиже и оплемењује човека јер уметничка дела имају ванвремену вредност. Стварајући их, човек се ослобађа пролазности и остварује један свет који је виши од природнога и не пропада. Кад год ствара, човек се труди да изнедри нешто лепо, нешто естетско, те да му на тај начин пружи трајну вредност. Исто тако и у понашању, свој говор и писање, сваку своју активност. По Вучићу, хришћанска уметност налази подстицај и храну за нешто дубље, а то су стваралачке тежње за мисаони полет и тежњу тумачења апсолутног света. Уметник тражи трајно, вечно, божанско у човеку и оно што у свету указује на свеprisутност Божју; он се не задржава на површини појава, не слика само тело, него дух, најдубља сазнања и заносе, расположења и тежње. Зато уметност без религиозне основе постаје површна и безидејна.²

Циљ Божје педагогије је спасење човека од греха и његових последица. Спасење је враћање човека његовом првобитном здрављу. То се постиже Божјим педагогијом и човековим подвизничким усвајањем те Божје педагогије и да је врлина тј. живот по Богу и у Богу, једини природни и нормалан начин људског постојања.³

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Др Радмило Вучић, *Педагогика*, материјал у рукопису.

² Исто.

³ Митрополит Амфилохије, *Основи православног образовања и васпитања*, Светигора, Цетиње 2002, стр 51.

Врлина као плод уподобљавања Богу представља унутрашњи ритам човековог живљења и узрастања и она је у натешњем односу са лепотом, естетиком тј. дубљим начином живота.

Прва асоцијативност када се помене „лепо“ и „лепота“ ће подражавати људска чула и осећаје. Човек је биће које, између осталог, и нарочито егзистира помоћу чула. И сва чула су хармонично извесна корелантност у служби „виших“ потреба човековог живљења. Осећај лепоте за чуло вида значиће схватање иконичности. Чула имају своју пријемчивост за оним који има не само свој поредак и хармонију, склад колорит, него и дубљи свој смисао, посебно педагошки, а то је да уздиже, покреће, мотивише, преображава целосног човека. Тако је и са чулом слуха где се између горњег и доњег прага човекове чулне моћи фином синфонијом речи, песме, звука, тонова и комуникације доприноси доживљавању верне лепоте. У новијим схватањима лепоте код „естетичких чула“, долази до условљеног односа лепога и уметности, лепога и философије, лепога и интуиције.

Осећај лепоте има и своју библијску утемељеност. Са првих страница Библије о стварању света из прве главе *Посјања* већ у десетом стиху говори се о стварању копна и воде, те се каже: „виде Бог да је добро“ (*καλόν*). Исте речи се понављају и трећег дана Божјег стварања света, и четвртога, и петог, као и шестог дана: „виде Бог да све беше добро.“ Али шестог дана када поред крупнијих животиња Бог ствара и човека додаје се у тексту Библије још једна реч: „Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро беше- *веома*“. За све створено човековим мерама рекли би: да све створено беше лепо. Речи добро и лепо овде имају идентичан смисао. Код древних Грка овај појам се називао *καλοκαίαιμία* (припадност добру и лепоте). Такав пример имамо и ми данас. Када кажемо: „Види лепог човека“, не мисли се на његову физичку лепоту, него на доброту дотичног човека. Библијским сведочењем овде је снажан нагласак на *добро* или *лејо* које се више пута понавља, и не без разлога; да је стварање од самог Творца у првој књизи Мојсијевој истински такво. Већ код Септуагинте се говори више други атрибут: „И видео је Бог да је то лепо“ (Пост. 1,8; 10; 12; 18; 21; 25), или: „и видео је Бог све што је створио, и гле то је врло лепо“ (Пост. 1, 31). Ово „лепо“ само у Септуагинти има, како је правилно запазио В. Татаркјевић, естетичку нијансу. Библијско схватање стварања света ни из чега као да је поново пред грчко-римском културом открило лепоту стварног света и показало је на нов начин. Тако су основне библијске идеје допринеле развоју естетичког схватања света у хришћанству. Лепота и хармонија света у свој његовој разноврсности значајни су само као одраз божанствене мудрости. „Све си премудро створио; пуна је земља дјела Твојих“ (Пс. 103, 24).

Идентификација појма *добра* и *лејо* није јединствена само у грчким текстовима. Код Јевреја као и Грка, *лејоја* и *добро* се сасвим мало разликују. Грчко *τό καλόν* у том смислу одговара старозаветном појму *тоб*. Лепом (*тоб*) сматра се ствар уколико одговара свом назначењу, јер функционализам предствала битну црту старозаветне естетике. И „*тоб*“ старојеврејског оригинала, и „*бонум*“ Вулгате више одговарају ономе што је у старословенском преводу било пренесено као „добро“ (или добра зјело), то јест позитивну оцену у најширем смислу речи.⁴ Тако су и Оци

⁴ Виктор Бичков, *Естетика Ошца Цркве*, Службени гласник и Хришћански културни центар, Београд, 2010, стр. 32.

Цркве усвојили библијско схватање термина. Код Отаца Цркве се за означавање *λεῖοσις* и *λεῖοῖα* најчешће користе традиционални термини *τό κάλλος*, *τό καλόν*, *καλός*, *pulchritudo*, *pulcher*, *décor*, нертко у естетичком значењу употребљавају се и следећи термини *ώραίος*, *ή ώραίότη* (угодан, угодност), *εὖορφος*, *εὐειδής* (љубак, пријатан), *ό κόσμος* (лепота, украшавање). Међутим, блискоисточни народи су, за разлику од Грка, видели лепо у свему ономе што живи, што се креће, игра, али нарочито у сили и власти. Осећање лепоте су им пружали светлост, цвет, звук, глас, укус и сличне појаве.⁵

Поређење Бога као Творца са Уметником, наравно, није била оригинална код хришћана. Она припада целокупној духовној атмосфери позне антике и тешко је установити ко и где се први пут помиње.⁶ Хришћани су у светлу хришћанске космологије дали нови поглед на све и знатно су преосмислили идеје својих паганских противника поставивши концепцију божанских стварања у основу погледа на свет и његов поредак. Истина, и ти погледи су у почетку били различити. Јустин и Атинагора сватање Бога као уметника приближно су схватили као што су то чинили стоици. Бог уређује и украшава предвечно постојећу материју док Теофил и Татијан на Истоку, а Тертулијан на Западу свесно покрећу питање о посебном божанском стварању – „ни из чега“.⁷ Као што ће нагласити А. Ф. Лоски, рана античка естетика је много пажње посвећивала лепоти добро направљене ствари. „За Хомера је најлепша...направљена ствар...док почевши код Платона естетику активно интересује идеална лепота и сама „идеја“ лепоте. У класичној античкој уметности главно место заузима идеална лепота човечјег стварања.⁸ Попут уметности и у античкој науци и философији, античком схватању лепоте и уметности Дионисије, као типичан представник ране патристике, противставља принципе новог хришћанског естетизма. Њему лепота природног света служи као важан аргумент за доказивање постојања божанственог Творца, док највишу лепоту и истинско наслађивање налази у сфери будућег преображајног битија човечанства, проповеданог хришћанским учењем, односно у сфери идеалног битија.⁹

Божанствени Логос, Богочовек Исус Христос постаје алфа и омега човековог васпитања. У тајни Његовој откривају се и остварују бескрајне могућности човековог раста, заложених у његовој природи, показујући се као могућности све дубљег уподобљавања Богу и ипостасног јединства са Њим.¹⁰ У Христу се остварују јединствене и обједињене функције: Учитеља, Педагога и Саветника. Као Учитель, поучава људе највишој Истини, као Педагог показује пут праведника и моралног живљења и као Учитель поучава људе бежању од лажног живота. Практичар, а не теоретичар је Педагог и њергов циљ се састоји у побољшању душе, а не у обучавању; њиме се показује живот мудраца, а не научника. Пре свега он доводи у ред морално живљење, Он припрема „болесне“ за потпуно оздрављење и за прима-

⁵ Исто.

⁶ А. Ф. Лосев, *История античной эстетики, Ранний эллинизм*, стр. 155.

⁷ А. Ф. Лосев, *наведено дело*, стр. 157.

⁸ В. Бичков, *наведено дело*, стр. 228.

⁹ Исто, стр. 343.

¹⁰ Митрополит Амфилохије, *наведено дело* стр.38.

ње највиших Истина. Ту је морални пут припремни пут знања. Његов темељ чине вера, страх и љубав. То је религиозно-етички-естетички пут усавршавања човековог, који води достизању „уподобљавања Богу.“¹¹

И човек је сторен као лепо биће, као савршено лепо али не довршено биће, и као такав је носиалац могућности вечног живота стваран за лучоношу божанске светлости и лепоте. Човек као икона Божја и јесте створен са намером да буде савршено леп и просвећен јер је словесан, јер је богоподобан, јер је боголик и створен за нешто много узвишеније и неупоредиво вредније од свега што постоји. Савршена лепота је смисао и циљ, и домет којем човек непрестано тежи и у том непрестаном упињању, очигледно је да човек сам себи не може бити основни критеријум, нити мерило крајњих граница. Његов истински израз лепоте је Бог, или тачније Богочовек. „Боголикост, иконичност, лепота човекова била је и јесте првоекванђеље, праеванђеље, бесмртно еванђеље, неуништиво еванђеље. У тој боголикости налази се човеково ослањање на Бога, и човекова свест о Богу, и човекова чежња за Богом, и човекова огромна слобода, и човеков вечни живот, и човеково отимање од смрти и човеково неуморно хрљење ка свему што је вечно и његова непрестана педагогија.¹² По сведочењу многих, антропологија заузима најважније место у хишћанској философији, и апологетичари су јој посвећивали много пажње. Разуме се ако се има у виду да без изучавања проблема човека, безмало све кључне елементе хишћанске културе, укључујући и естетику и уметничку културу, не могу бити до краја схваћене. За апологете се сав космос креће између два пола – Бога и човека. Човек је – главно и љубљено створење Божје. Брига о њему представља основни задатак божанских делања и промисли. Ради спасења и вечног блаженства човек и стреми ка Богу. Освештавши божанским ауторитетом пажњу према својој личности, човек је и сам почео да се пажљивије загледа у себе. У историји културе наступио је тренутак када је човек почео да разуме да мора да буде човечан, да је човечност његова основна вредност, а то није био у стању да схвати велики део човечанства. Тек је хишћанство, нацртавши на својим знамењима лик Богочовека који страда за друге, први пут у историји културе свесно дигло глас у заштиту слабог, унесрећеног, страдајућег човека, покушавајући да и теоретски образложи и докаже (ослањајући се на божански ауторитет) да човек мора да буде пре свега човечан. Управо од позне антике, а нарочито од апологета, и води порекло појам човечност.¹³

По учењу Климентовом, истинска лепота је скривена у човеку: она је садржана и у човековој души, и у његовом телу. Наравно, Господ природну лепоту тела цени мање од лепоте душе. Последња се појављује у врлини и нераскидиво је повезана са добром. Само је врлински човек истински *καλός κ' ἀγαθός*. Врлини пак води разум, па тако, ако човек жели да буде леп, он мора у себи да развија ту најлепшу

¹¹ W. Völker, *Der wahre Gnostiker nach Clemens Alexandrinus*, стр. 251.

¹² Јустин Поповић, *Житија свейих за јануар*, стр. 12.

¹³ Позната сентенца софисте и ретора класичног времена Протагоре: „Човек је мерило свих ствари“ – постојечих, да постоје, а непостојећих да не постоје – нема никакве везе с том човечношћу. Она у контексту Протагорине субјективистичке и релативистичке гнесеологије значи да објективна истина не постоји уопште, да нису само људи различита мишљења прихвата као истинита (видети: *Lexikon der Antike*, Leipzig, 1979, str. 454).

способност-разум. Такав човек мора да стреми познању истине, мора да живи логосом, да у себи има „обличје Логоса и на крају да „постане сличан Богу“ и тада ће постати „истински леп“. Његова врлина, то јест лепота душе испољава се у лепоти тела.¹⁴

Појам лепоће код древних народа

Да је лепота као појам много шире сватала, а самим тиме је имала и васпитно – образовни карактер знало се још у древним временима. То је приступ кроз изражајност, репрезентативност у фантастичној активности. Хедонистичко је схватање да се лепо састоји у уживању гледања и слушања, тј. у такозваним „вишим чулима“. Естетичка продукција не зависи од природе импресија, него импресије свих наших чула могу да буду уздигнуте до израза.¹⁵ Педагошку меру лепоте огледали су у утилитарно-моралистичком виђењу да лепота кроз уметност доприноси моралној сврси живота. И код Грка, а и Римљана тврдили су да чистом и наивном радошћу помаже дело онога који ради за истину и за добро. То схватање лепоте није никако нешто у физичком изгледу већ у активности човека, у његовој духовној енергији. Физичке ствари су само помагачи у репродукцији лепог, или елиптички лепим стварима у односу на физичку лепоту. Садржина речи „леп“ привукло је пажњу оштроумних мислилаца и префињених укуса, нарочито критичара старе Еладе. Код Сократа тим питањем у једном разговору сачуваном код Ксенофонта видимо како се за час зауставио при закључку да је лепо оно што пристаје и одговара сврси или према другом закључку да је лепо оно што ми волимо.¹⁶ Код Платона понуђена су разна решења или само њихове контуре. Час он говори о лепоме које није само у телима, већ и у законима, у занимањима, у наукама; час изгледа да га везује и поистовећује са истином, са добрим и божанским; некад се опет враћа Сократовој концепцији и замењује га корисним; затим разликује и дели лепо само у себи и по себи (кала кат авта) од релативно лепог (прос ти кала); час види праву лепоту у чистом уживању слободном од сваке сенке бола; или је уноси у меру пропорције или сматра боје и тонове за лепе саме по себи. Кад је искључио процес миметички немогуће је било да се лепоме нађе одговарајућа област. У философској мисли тешко је побројати све који су се круцијално бавили питањем лепоте јер је по узору Платона и његових делима „Горгију“, „Филебу“, „Федру“ то била омиљена тема.¹⁷ Платон је – каже Шелинг – хтео да осуди само уметност свога времена, уметност натуралистички и реалистичку, уметност античку уопште која носу у себи карактер нечега што је коначно. Али он не би никада поновио своју осуду да је којим могућностима упознао хришћанску уметност чији је карактер *бесконачности*. Недовољна је чиста апстрактна лепота а la Winckelmann, погрешан је и негативан појам карактеристичног, коме је сврха да од уметности направи мртву, оштру и непопадну ствар, тиме што је уо-

¹⁴ В. Бичков, *наведено дело* стр. 238.

¹⁵ В.П. Шестаков, *Грамония как эстетическая категория; Учение о гармонии в истории эстетической мысли*, М., 1973, стр. 54.

¹⁶ Бенедето Кроче, *Естетика*, Космос, Београд 1934. Стр. 380.

¹⁷ В. Бичов, *наведено дело*, стр. 184.

квирује узаним оквиром индивидуалног.¹⁸ Уметност је у исти мах и лепота и карактеристично., *карактеристична лейоѿа*, карактер из кога се, према речима Гетевим, развија лепота, и према томе она није јединка већ живи појам јединке. Кад уметников поглед сазна у јединици стваралачку идеју, и из ње је изведе, он преображава јединку у свет за себе, у специју (*Gattung*), у вечиту идеју (*Urbild*) и не плаши се више ограничености и тешкоће, која је услов нашега живота. Карактеристична лепота је пуноћа форме, која уништава форму, која не умањује страст, већ само обуздава, као корито реке што га таласи испуне али га не преплављују.¹⁹

Појам лейоѿа у хришћансѿиву

Иницирати појам лепоте, а на темељу осведоченога, проверенога, инспиративнога, лепота добија своју пуноћу управо у хришћанству. Софија Божја, која је откривена у Христовој Цркви и хришћанству чини Цркву педагоѿијом. У Њој, као таквој, учење је непрекидно. Црква, како у својој природи тако и у свом деловању, дарује не само знање већ и путеве за његово стицање, а првозначајне су врлине. Све што она јесте и што има као циљ, сагласно речима апостола, јесте да верни може разумети са свима светима шта су ширина и дужина, и дубина и висина Цркве „назидани на темељу апостола и пророка, где је угаони камен сам Исус Христос“ (Еф. 2, 20). „И познати љубав Христову која превазилази разум, да бисте се испунили сваком пуноћом Божјом“ (Еф. 3, 18–19). Светлост хришћанске антропологије кроз образовање не значи просто нагомилавање знања, већ и бити нахраћен – питан Хлебом Живота.²⁰ Или, користећи речи светог Серафима Саровског „стицати Духа Светог“. Ову тајну хришћанства и Цркве, у којој свет и човек достижу своју пуноћу, препознајемо и пригрљујемо у општењу, образовању и васпитању. Целокупно божанско откривење Старог и Новог Завета живи као педагошко сећање (анамнеза), али и као стварност, кроз деловање Духа Светог. То је јединствена стварност и јединствен али општеначелан пример просвећења:

Као начин и место где ми препознајемо Христа као свога Учитеља, или, боље речено, Он препознаје и грли нас као Своје (ср. Гал. 4,9). Према томе, просвета у Цркви као савршена школа пројављује нам се не само као теорија или она која васпитава ум, него целосно наше биће прожета лепотом и у свим временима. Увек смо и из почетка на скамијама Божје наставе где учествујемо у њој и кроз богослужења и целостан врлински живот. Ако наше крштење називама Просвећењем, оно се наставља кроз Миропозавање, Причешће и остале Свете тајне. У Литургијској катихези (поуци) открива нам се етос Цркве. Шта више, етос Цркве састоји се из стицања истинског знања, моралног живота, па и стицања општег знања, и слављења Бога као савршене поуке. Библијске истине су као жижа и огледало свакој надахнутости. Јер „наше је учење сагласно с животом у Цркви, а практичан богослужбени наш живот потврђује наше учење“ (*adversus haereses* – св. Иринеј Лионски). У њој задобијамо знање и општење с небеским анђеоским силама; у њој учимо, да

¹⁸ А. Kalkmann, *Tatians Nachrichten über Kunstwerke*-Rheinisches Museum, 1887, стр. 42.

¹⁹ Б.Кроче, *наведено дело* стр. 380.

²⁰ Драгомир Сандо, *Богослужење као основа образовања и васпитања у Цркви*, Глобосино, Београд, 2010, стр. 20.

живимо и мислимо са Оним који су свети.²¹ То практично значи да се то време и начин може сматрати почетком старохришћанске уметности.²²

Појам лепога узет из хришћанског религиозног схватања ће тако утицати на све гране духа у нашем народу и на све његове нивое, било да се ради о уметности, књижевности, етици, философији и другим теоретским облицима вишега постојања. У том односу и специфичним околностима националног постојања и живота, теоретисање ће бивати преточено у његову практичност и биће примењено у истаживање и градњу могућности која ће га водити и узводити у светост.

Изворно хришћанство је инспиративно и за српско Православље. „Лепота ће спасити свет“, каже Достојејевски. Оно се огледа у свим доминантима српске духовности и културе. У књижевности се као у педагошкој основи лепота огледа посебно у преписивачко – богослужбеним књигама. Илуминације Мирослављевог јеванђеља, Псалтира који се чува у Минхенској библиотеци, па даље до Рачана, посебно Гаврила Стефановића Венцловића па до наших дана. Градња средњовековних храмова и њихове архитектуре је истински одраз лепоте. Иконографија је истовремено савршена уметност и тежња вечној лепоти до реалних слика живота. У средњовековном времену на зидовима манастирских храмова сликани су монаси и свештеници са децом која седе у школским скамијама (попут Старог Нагоричана), или са лековима у рукама светих лекара, култури живота кроз спорадичност која открива намештај, посуђе, просторе живота у нашем народу који није био одраз меште него реаности. Постојаност боја и тродимензионалност икона не могу дочарати на савремена виртуелност.

Лепота у Цркви почива и на црквеној песми, беседи, речи молитве али и осећају мириса тамјан, моштију. Додиру иконе, целивању, узимању Светога причешћа.

„Проблем“ лейоше

Човек је биће коме су својствене три егзистенцијалне потребе: потреба за заједништвом (слашћу храном, општењем) жеђ за лепотом и жеђ за знањем. Све три те потребе муњевито се испољавају и долазе до израза истог момента као пред демонском лажи и на неблагословен начин успостављања односа са „дрветом познања добра и зла.“, односно, по Светом Григорију Палами, са сластима чулног света. „И виде Ева да је дрво добро за храну и да је милина очима гледати га и да је изврсно за знање“ (Пост. 3, 6). Демон нудећи човеку лепоту, нуди му оно што одговара његовој природи и без чега човек не може бити човек. Помрачујући у њему благодатни дар разликовања пролазног од непролазног, привременог од вечног, он му на место праве лепоте, као што то чини и лажном храном и знањем, подмеће лажну лепоту: подмеће човеку пролазно умето непролазног, трулежно уместо нетрулежног, срт уместо живота, таму уместо светлости. Лажна лепота стицани из чулног света и њено конзумирање и општење с њом, створени да кроз правилан однос према њој буду човеку предукус вечне лепоте, претворени демонским наговором у трагизам, без благослова Божјег, злоупотребом постају живот обмане и привида.²³ У

²¹ Исто.

²² Прибислав Симић, *Црквена уметност*, Београд, стр. 14.

²³ Митрополит Амфилохије, *наведено дело*, стр. 56.

тајни „дрвета познања добра и зла“ открива нам се цео поредак „корисне употребе ствари“ од првих дана па до последњих човекове егзистенције и његовог односа према правој и лажној лепоти.

Према Јустиновом мишљењу, управо је лепота спољашњих форми исконски припадала врлини и одржавала њену суштину, док порок ради прикривања својих делања стреми да се сакрије испод форме која му није својствена. Стога се врлина, да не би са пороком имала ништа заједничко, одриче спољашње лепоте. А порок се, пак, на све начине стара да ту форму маскирања учини што ефектнијом.²⁴ Оци Цркве првих времена нису се одрицали природне лепоте. Они су у природној човековој лепоти и лепоти пророде стицали ако не нови, а оно на нов начин осмишљени естетички идеал старине. Они су револтирано иступали против актера порока свих димензија. Од њих се на све начине осуђивало стремљење људи да своја тела украшавају помоћу раскошних одела, драгоцених украса, козметике, јер то, с једне стране, води побуђивању сувишних страсти, а са друге стране – умањивању, а каткад и унакаживању природне лепоте тела и лица. Многе имућне жене иако су примале хришћанство нису могле да се ослободе од својих навика носећи перике, или задивљујућим бојењем лица, или необичним тканинама, или пак обиљем драгог камења и златних украса. Тим „распусним и саблажњивим“ начином кићења, по Тертулијану, пориче се истинска лепота и прикривањем свога лица. Он позива да се на њих гледа са чисто животних утилитарних позиција. Тертулијан опомиње да драгоцености и украси повећавају лепоту и привлачност жене која побуђује страст код мушкарца. Тако се већ само порекло те врсте уметности и украшавања називало неугледним. Али се не прекоревају само удешавања код жена јер су она присутна и код мушкараца. Мушкарци се брижљиво брију, уклањају и најмању длачицу са подбратка, увијају косу, украшавају главу, настоје да сакрију седе власи, дају телу младалачи изглед и стално гледају у огледало. Римско друштво (није чудно баш на западу!) већ одавно живи само извештаченом, уметничком лепотом, забравивши да у човеку постоји својеврсна природна лепота. Тертулијан очекује од хришћана да њихов спољашњи изглед одговара духу њихових убеђења, да одговара моралним формама. Чистота и простота хришћанске жене морају да буду тако велике да се њихово изобиље ширило из њеног срца и на њен спољашњи изглед, на одећу. Али нису само идеали целомудрености и скромности потстизали ране хришћане на аскетско удаљавање од раскоши, претеривања, украшавања. Сама сурова стварност, стална спремност да прихвате подвиг мученичке смрти за своје идеале, умањивали су за њих значај спољашњег благостања, укључујући и лепоту, и окретали их пре суровом животу него оном који обилује раскошношћу. Сам социјални положај првих хришћана умногоме је одредио и њихове естетске идеале.²⁵

Ранохришћанска естетика је поставила духовне и моралне вредности изнад уско естетичких, и настојала је чак да замени њима естетичке вредности, јер је у римском друштву тога времена постојала веома осетна супротна тенденција. Ле-

²⁴ В. Бичков, наведено дело стр. 238.

²⁵ Исто.

пота културног делања или говора често је потискивала и духовно значење култа, а и сам садржај говора. Хришћанство је морало у првој фази да се одрекне античког култног естетизма, да би га потом, испунивши све његове компоненте новим значењем, већ усвојило као сопствени и образложило његову његову неопходност. Да би дошло до средњовековног естетизма, по свој прилици дубљег од античког, нова култура је морала да прође својеврсно „очишћење“, да се, по могућности, одрекне свих, пре ње створених уметничких вредности, да се врати „естетици природе“ да на темељу платонизма и профетизма сазда „естетику духа“ и тек затим, на новом нивоу, да рехабилитује „естетику уметничке делатности“, испунивши је новим духовним садржајем. Хришћанска интуиција је добро осећала да пребацивање човекове еротске енергије из сфере интимних узајамних односа у област духовне љубави према Богу може да постане суштински стимуланс равијања благочестивости.²⁶ Тај процес је трајао више столећа и био је богат сложеним духовним и социјалним конфликтима.²⁷

---

²⁶ Василије зјењковски, *На прагу зрелости*, Богословски факултет Београд, 1984, стр. 60.

²⁷ В. Бичков, стр.244.